

RECENZJE WYBRANYCH PRAC I WYDARZEŃ / REVIEWS OF SELECTED PUBLICATIONS AND EVENTS

WOJCIECH J. CYNARSKI

Katedra Nauk Humanistycznych, Wydział Wychowania Fizycznego,
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów (Polska)

Filozofia ludzkiego ciała i ruchu. Recenzja książki Ivo Jiráska / Philosophy of human body and movement. Review on the book by Ivo Jirásek

Submission: 29.09.2007; acceptance: 10.10.2007.

Ivo Jirásek, *Filozofická kinantropologie: setkání filozofie, těla a pohybu*, Univerzita Palackého v Olomouci, Faculta tělesné kultury, Olomouc 2005, 356 ss.

Doc. dr hab. Ivo Jirásek jest przedstawicielem młodego pokolenia czeskich humanistów, reprezentującym znamienity Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu. Ukończył studia filologiczne, filozoficzne i politologiczne. Doktoryzował się, a następnie habilitował w swej *Alma Mater* (*Filozofická kinantropologie*, 2005). Jego aktywność naukowa realizowana jest w obszarach humanistycznej części nauk o kulturze fizycznej i filozofii. Warto przedstawić polskiemu środowisku naukowemu, a także w szerszej skali międzynarodowej dorobek czeskiej myśli filozoficznej dotyczący kultury cielesnej (fizycznej) i ruchowej oraz przybliżyć samo pojęcie kinantropologii.

Praca Ivo Jiráska jest z kilku względów godna uwagi. Choćby z racji wysokich ocen wystawionych przez Annę Hogenową, Josefa Obornego i Myroslava Rydla, autorów recenzji. Ich fragmenty zostały w książce przytoczone (s. 4–6). Rozprawa jest owocem dorobku szkoły profesora B. Hodaña oraz teoretyków Uniwersytetu Karola w Pradze, przy czym Jirásek w oryginalny sposób rozwija koncepcje swoich nauczycieli. We wprowadzeniu Autor wyraża swe podziękowania dla Malcolma McLeana z Uniwersytetu Gloucestershire (W. Brytania) i Jerzego Kosiewicza (AWF w Warszawie), u których odbywał staże naukowe.

Rozprawa zawiera cztery główne rozdziały oraz liczne podrozdziały, uzupełnione przez: wprowadzenie, podsumowanie, angielskie streszczenie i zestawienie literatury. Całość jest ładnie ilustrowana rysunkami osób ćwiczących i walczących. Wyłuszczone tezy, definicje, pojęcia i zestawienia tabelaryczne ułatwiają korzystanie z książki, która może służyć także jako podręcznik.

Pierwszy rozdział rozpoczyna wyjaśnienie pojęć – antropologia a kinantropologia (s. 18–23). Autor podaje w nim znaczenie w rozumieniu szerszym i węższym dotyczące ludzkiej motoryki, kinetyki lub *human movement sciences*. Podaje też zestawienie efektów wyszukiwania wybranych nazw w elektronicznych bazach danych, z czego dowiadujemy się, że najczęściej używanym terminem jest *physical education* (wychowanie fizyczne), w następnej kolejności *kinesiology*, *human kinetics* i *sport sciences*. Dochodzą do tego polskie terminy: antropomotoryka, biomechanika, motoryka sportowa lub teoria motoryczności, oraz czeskie: gimnologia i kinantropologia (s. 23–25).

Autor przedstawia krytykę niektórych pojęć, jak kinezylogia, która jest pojęciem bardzo ogólnym (nauka o ruchu) i bliższym naukom przyrodniczym. Z kolei w kulturze fizycznej centralne miejsce zajmuje człowiek, więc może powinien on znajdować się w nazwie naukowej dziedziny (dla jej humanizacji?). Tak czy inaczej termin „kinantropologia” od lat 90. XX wieku funkcjonuje w czeskich i słowackich naukach o sporcie, gdzie mówi się o sportowej kinantropologii, sportowej edukologii i humanistyce (s. 28–29). W kinantropologii akcentowana jest intencjonalność działań człowieka i właśnie antropologiczny sens kultury ruchowej. Wskazuje się na pluralizm metodologiczny oraz – jako konieczność – multi- i interdyscyplinarność badań (paradygmat holistyczny, s. 34).

W związku z tematem omawianej dysertacji najważniejszymi składnikami interesującej nas kinantropologii są – kulturowa i społeczna, pedagogiczna, a zwłaszcza filozoficzna. Czym jednak różni się filozoficzna antropologia od kinantropologii? Ta pierwsza zajmuje się całością ludzkiego, osobowego i społecznego bytu, druga zaś filozoficzną refleksją nad człowiekiem w jego specyficznej ruchowej aktywności (s. 46).

Doc. Jirásek swobodnie porusza się po interesujących tu wątkach z historii myśli filozoficznej, przywołując zarówno poglądy filozofów starożytnych, jak i wypowiedzi współczesnych. Według podejmowanej tematyki wymienia filozofię sportu, filozofię kultury fizycznej (s. 59), filozofię olimpizmu i inne pokrewne, powstające dopiero subdyscypliny (s. 60–61). Fenomen ludzkiego ruchu ma być głównym zagadnieniem opracowanej przez ołomunieckiego filozofa dziedziny.

Drugi rozdział dotyczy kultury ciała i ruchu. Autor wprowadza w rozumienie podstawowych pojęć. Przywołuje amerykańskich klasyków antropologii kulturowej (szkoła F. Boasa) i brytyjskiej antropologii społecznej (B. Malinowski i A.R. Radcliffe-Brown), następnie pokrótce charakteryzuje aktualne kierunki badań kulturowych. W tej perspektywie podejmuje analizę ludzkiej aktywności ruchowej, sportowej i rekreacyjnej. Podejmuje zagadnienia ciała i cielesności, ontologiczny problem relacji *mind-body*, kwestię granic cielesności i psychiki. Jirásek zdaje się optować za antropologią holistyczną (s. 85–86). Oczywiście tego rodzaju wybór związany jest ze światopoglądem i rzutuje na kolejne epistemologiczne, ontologiczne i aksjologiczne interpretacje. Dotyczy to chociażby oceny roli ciała w kulturze ruchowej (fizycznej), znaczenia różnych form fizycznej aktywności, gestów, symboliki, wysiłku etc. Może to być np. istotna rola w komunikacji społecznej lub element procesu praktyki ascetycznej dla celów duchowych. Niewątpliwie występują nierozzerwalne związki kultury ciała ze zdrowiem. I tutaj autor jawi się jako zwolennik nowoczesnej, holistycznej koncepcji psychofizycznego zdrowia, obejmującego ciało i harmonijną osobowość (s. 99–100).

Autor stwierdza, że „holistyczne spojrzenie nie może odcinać ruchu ciała od ruchu w ludzkiej egzystencji” (s. 102). Toteż fenomen ludzkiego ruchu staje się uzasadnieniem dla zaistnienia kinantropologii. O ruchu wypowiadają się Parmenides, Zenon z Elei, Heraklit, Platon, Arystoteles i liczna grupa współczesnych teoretyków (s. 104–108). Autor wymienia jego wymiary: fizyczny, psychiczny, duchowy, społeczny, osobowy i egzystencjalny, oraz różne konteksty. Kulturę, ciało i ruch wiąże kultura ruchowa (s. 112–113).

Jirásek wskazuje na niedogodności wynikające z wieloznaczności poszczególnych słów (gra, sport), problemów klasyfikacji i różnorodnych definicji pojęć. Sport jest różnorodny, ale niektóre formy ćwiczeń fizycznych (lub psychofizycznych i niekoniecznie ruchowych), jak joga, medytacje, ćwiczenia relaksacyjne i oddechowe, niezupełnie odpowiadają kryterium aktywności ruchowej (*kin-antropologia*). Czy więc jest celowe rezygnować z pojemniejszego terminu „kultura fizyczna”, jak uczyniono to w zachodnich naukach o sporcie (s. 117–118)? Dla porządku Autor książki przytacza serię definicji tego pojęcia (s. 123–126). Znajdujemy wreszcie wyjaśnienie wyrażone *explicite*, że „filozoficzna kinantropologia jest refleksją o kulturze ruchowej” (s. 134). Ma to służyć, w zamierzeniu, zbliżeniu terminologii czeskiej i krajów słowiańskich do używanej dość powszechnie na świecie (*movement culture, human kinetics*).

Z nie mniejszą konsekwencją analizowane jest pojęcie „sport”. Tu Autor przywołuje problemy jego społeczno-kulturowych uwarunkowań (procesy profesjonalizacji, komercjalizacji,

upolitycznienia) i patologizacji (s. 140–143). Z kolei do „rekreacji ruchowej” zaliczone zostały wspomniane wcześniej ćwiczenia jogi, *taiji* i relaksacyjne (s. 145), co wydaje się nieco kontrowersyjne. Słuszne natomiast wydaje się włączenie do filozofii ludzkiej motoryczności wzmiankowanych tu terapii ruchowych i umiejętności ruchowych (taniec, pantomima itp.) (s. 147–148). Tak więc w ramach kultury ruchowej Jirásek wymienia, określając zakres pojęciowy, sport, rekreację ruchową, umiejętności i terapie ruchowe (s. 151).

W rozdziale 2.5. znajdujemy pytanie o możliwość autentycznej egzystencji w przestrzeni kultury ruchowej. Znajdujemy tu nawiązanie do M. Heideggera (s. 155, 159–161) i fenomenologicznej metody E. Husserla (s. 156–158). Także pojęcia egzystencji autentycznej i nieautentycznej pochodzą od autora *Sein und Zeit*. Znajdujemy wreszcie stwierdzenie, powtórzone za P.J. Arnoldem, że sport jest autentyczny w ten sposób, że umożliwia człowiekowi jego osobową autokreację (s. 165). Oczywiście sens aktywności ruchowej człowieka zależy od specyfiki kultury ruchowej, wyboru dziedziny, wartości i celu (s. 166).

Trzeci rozdział dotyczy metafizycznych, antropologicznych i etycznych fenomenów kinantropologii. Są to jakby główne obszary eksploracji. Autor pisze o składnikach immanentnych i transcendentnych (s. 173), o wymiarach: religijnym, hedonistycznym, pragmatycznym, nihilistycznym (s. 174–175). Podejmuje interesujące zagadnienia samorealizacji i samotranscendencji (s. 178), a także symbolicznych wymiarów ludzkiego ruchu (180–183). Zajmuje się też pojęciem czasu i czasu wolnego w perspektywie poglądów klasyków filozofii oraz niektórych badaczy dzisiejszych (s. 184–193). Nawiązuje do pedagogicznych ideałów *areté*, *paidei* i *kalokagathii*. *Gymnasion* traktował człowieka holistycznie. Filozofię rekreacji Autor omawia z odniesieniem do czterech żywiołów: ziemi, wody, powietrza i ognia. Ma tu miejsce związek kultury ruchowej ze światem przyrody i ekologią. Następnie znajdujemy analizę koncepcji teoretycznych gry (J. Huizinga, R. Caillois, L. Wittgenstein, E. Fink) (s. 222–233).

Sporo uwagi poświęca Jirásek agonistyce i walce sportowej – od jej archetypowych korzeni do współczesnych przejawów. Sport jawi się tu jako manifestacja bohaterstwa. Z drugiej strony ołomuniecki filozof dostrzega problem brutalizacji sportu. Obok zasad *fair play* i kodeksów etycznych znajdujemy w sporcie rozliczne antywartości (s. 253–257, 259–261). Osobnym problemem patologii sportu jest niedozwolony doping (s. 262–271), analizowany tu z perspektywy etyki sportu. Ciekawym zagadnieniem jest także refleksja o antycznych korzeniach olimpizmu i neoolimpizmu oraz o ich aspektach ideologicznych, religijnych i filozoficznych. Jirásek przedstawił główne założenia P. de Coubertina: 1) harmonijnej psychofizycznej osobowości, 2) sportowego samodoskonalenia, 3) amatorstwa jako formy samodyscypliny, 4) przestrzegania sportowych zasad, 5) pokojowych ideałów sportu (s. 277–278) oraz ich krytykę (s. 278–279). W kolejnym zaś podrozdziale obnażył dzisiejszą rzeczywistość ruchu olimpijskiego, pisząc o pseudoreligii, medialnej gigantomanii i niespójnym systemie wartości, o problemach uniwersalizmu i relatywizmu, o skrajnej komercjalizacji i uwikłaniu w politykę (s. 280–289). Trafne, ambiwalentne oceny wyczynowego sportu (s. 293–306) świadczą o dobrej orientacji Autora w tym temacie.

Czwarty rozdział Autor poświęcił instytucjonalizacji filozoficzno-kinantropologicznych badań. Przedstawił International Association for the Philosophy of Sport (s. 308–313), British Philosophy of Sport Association oraz środowisko filozoficzne „kinantropologiczne” czeskie, polskie i słowackie. Doc. Jirásek wykazał tutaj bardzo dobrą orientację w dorobku poszczególnych osób, aczkolwiek zupełnie nie uwzględnił autorów i prac z zakresu filozoficznej refleksji o dalekowschodnich sztukach walki. Byłoby to właściwie jedyne merytoryczne zastrzeżenie do doniosłej poznawczo rozprawy czeskiego Autora.

Zestawienie literatury wskazuje na dużą erudycję Ivo Jiráska – dobrą znajomość prac klasyków filozofii, dzisiejszych teoretyków kultury fizycznej i filozofów sportu, zarówno z krajów anglosaskich, Niemiec, Czech i Słowacji, a także – co nie zdarza się często w zagranicznych pracach naukowych – autorów polskich.

Wywód jest koherentny, a spojrzenie świeże, zgodne z nowymi tendencjami w filozofii nauki oraz w naukach o człowieku, kulturze i społeczeństwie. Książka służyć może zarówno studentom, jak i badaczom akademickim. Pokrewny język czeski i obszerne angielskie streszczenie umożliwiają polskiemu czytelnikowi dobre zrozumienie wypowiedzi Autora. Gorąco polecam tę ciekawą lekturę.

SUMMARY

This review presents Ivo Jirásek's book from the field of the humanist part of physical culture sciences and philosophy. The areas of interest are here kinanthropology and the culture of body and movement.